

ní kamerou a posouzení výsledků. Jsme totiž stále přesvědčeni o tom, že některé stěny nebo alespoň obrysy románských pilířů by měly být vizuálně zaznamenané. Současně se pokusíme odebrat vzorky ze zbytků dřevěných konstrukcí, které by mohly být dendrochronologicky datovány.

Aktivita firmy ECOSYSTEMS v České republice by ovšem tímto projektem neměla končit. Využíváme této příležitosti k výzvě o případné další tipy na možné prohlubování našich znalostí o památkách skrytých pod hladinami našich řek, rybníků, jezer či přehradních nádrží.

POZNÁMKY

- 1) Zd. Dragoun: K otázce pilířů Juditina mostu, *Archaeologica Pragensia* 10, 1989, s. 128.
- 2) Viz pozn. 1, s. 117.
- 3) Pro potřeby této zprávy číslujeme pouze pilíře ve vltavském řečišti od malostranského břehu, nikoliv od vlastního nástupu na most.
- 4) J. Čarek: Románská Praha, Praha 1947, s. 333 a foto 44.
- 5) F. J. Lehner: Dějiny umění národa českého I/3, Praha 1907, s. 121, obr. 44.
- 6) Zd. Dragoun, cit. v pozn. 1, s. 124n.
- 7) Existence ostrůvku je zaznamenána na rytině Filipa a Františka Hegerů Pohled na řeku Vltavu a Kamenný most z r. 1793 (In: J. Kropáček: Pražské veduty, Praha 1995, obr. 43), tam je ovšem zaznamenán až u dalšího pilíře Karlova mostu.
- 8) J. Adamec: Středověké mosty v Čechách a evropské mostní stavitelství, disertační práce z dějin umění, Praha 1972, s. 82.
- 9) F. J. Lehner, cit. v pozn. 5, s. 121.
- 10) Předběžná zpráva o výzkumu byla přednesena 11. ledna 1997 na 30. konferenci historické a podvodní archeologie v Corpus Christi v Texasu, USA.

GEOPHYSIKALISCHE UNTERSUCHUNG DER PFEILER DER JUDITHBRÜCKE IN PRAG

Im Jahr 1996 hat man die nördliche Nachbarschaft der Karlsbrücke in Prag in zwei Phasen geophysikalisch untersucht mit der Aufgabe die Lage der Relikte der vorausgesetzten Pfeiler der romanischen Judithbrücke zu präzisieren und aufzuzeichnen. Mittels Aufwertung der Aufnahmen der widerspiegelten Ultraschallsignale nach mehrmaligen Querfahrten über die Trasse der verfallenen Brücke hat man die Höhenschichtenkarte des Moldaugrunds mit Orten der vorauszusetzenden Pfeiler ausgearbeitet. Auf diese Weise konstatierte man offensichtlich neun von den gesamten zwölf Pfeilern, die im jetzigen Flussbett erhalten werden sollten. Man wird noch mit Tauchern die Beweisung bestimmter Orte einschließlich Videoaufnahmen fortführen. Aus den Überresten der dabei gefundenen Holzkonstruktionen wird man Muster zur eventuellen dendrochronologischen Datierung entnehmen. Alle geophysikalischen Arbeiten werden von der Fa. ECOSYSTEMS auf ihre eigenen Kosten durchgeführt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Prag, Altstadt. Muster einer Computeraufnahme des Reliefs und der Struktur des Moldaugrunds.

Abb. 2: Prag, Altstadt. Höhenschichtenkarte der nördlichen Nachbarschaft der Karlsbrücke. Interval der Höhenkurven 50 cm. Kleinere Zahlen - Tiefe unter dem Wasserspiegel (Seehöhe während der Messung ca. 185,50 m). Mit Stern bezeichnete Punkte - Mauerwerk der mit größeren Zahlen bezeichneten Pfeiler der Judithbrücke.

Abb. 3: Prag, Karlsbrücke. Instandsetzung der Brücke, Stich von Salzer, 1784. Der Stich nahm auf und identifizierte 12 Pfeiler der Judithbrücke im Flussbett der Moldau (Beschreibung unter Nr. 7).

Abb. 4: Prag, Altstadt. Drei verschiedene Pfeileraufnahmen (Nr. 5 von der Abb. 2) beweisen eine ins Detail übereinstimmende Bildarstellung der Wirklichkeit.

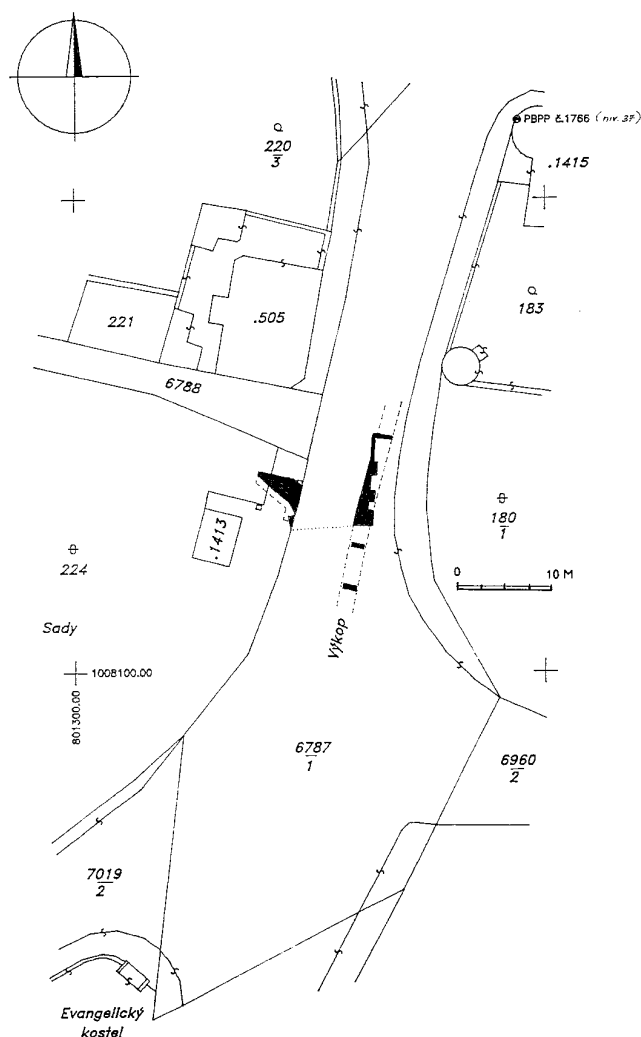
(Übersetzung J. Noll)

OBJEV ČERADICKÉ BRÁNY V ŽATCI

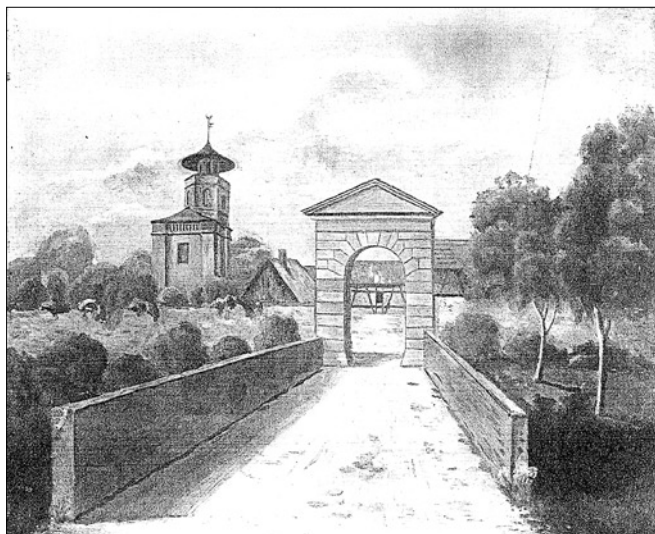
PETR HOLODNÁK, VLADISLAV RAZÍM,
BOHUMÍR ROEDL

Ačkoliv důsledkem současného stavebního rozmachu v historickém centru Žatce je spíše mizení památek středověké architektury a jejich detailů, aniž by namnoze došlo alespoň k dokumentaci dochovaného stavu, přináší zejména výkopy inženýrských sítí v intravilánu města i některé nové závažné poznatky. Tak byl v minulých letech úsilím pracovníka Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech Petra Čecha objeven například půdorys kostela sv. Víta s přilehlým raně středověkým pohřebištěm ve Dvořákově ulici či fragment kostela sv. Kříže na náměstí Svobody. Při rekonstrukci inženýrských sítí roku 1994 se v podzemí Kruhového náměstí podařilo pracovníkům muzea objevit dosud neznámou součást předsunutého opevnění Pražské brány.¹⁾

Na sklonku roku 1996 byla pracovníky Regionálního muzea v Žatci v rýze teplovodu identifikována a archeolo-

Obr. 1: Žatec, půdorysná situace Čeradické brány zjištěná archeologickým výzkumem (černě) na výseku snímku pozemkové mapy (zaměření firma GEOS Žatec, 1996).

Obr. 2: Žatec, pohled od jihu na místo bývalé Čeradické brány po jejím stržení a následných terénních a stavebních úpravách celého prostoru. Zobrazení zachycuje snížený terén v linii bývalého příkopu(?), překlenutý novodobým přemostěním (olej na plátně nezn. autora, 27 x 33 cm, datováno r. 1835. Sbírka muzea v Žatci, inv. č. UH 339).

gicky prozkoumána část dispozice Čeradické brány, která byla součástí vnější linie středověké fortifikace, opevňující Pražské předměstí. Její přesná lokalizace ani stavební podoba nebyly do této doby spolehlivě známy.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM

Záchranný výzkum v září a říjnu 1996 byl vyvolán hloubením rýhy teplovodu v prostoru ulic Husova, Masarykova a Chmelařské náměstí.²⁾ Archeologicky exponovaným úsekem bylo zejména místo, kde teplovod překračoval linii jižního opevnění středověkého města bezprostředně severně od křižovatky Masarykovy ulice s Komenského alejí. Právě sem byla totiž podle historických pramenů Čeradická brána dosud přibližně lokalizována (obr. 1).

Podzemní prostory a přemostění v jižním předpolí brány

Po překročení zmíněné křižovatky rýha teplovodu narušila již z dřívějších dob známé podzemní prostory s architekturou nejasného účelu. Dne 4. 9. se ve výkopu objevilo opukové zdivo a následně byla prolomena valená klenba podzemních dutin. Zjištěna byla následující dispozice tohoto podzemního útvaru.

Napříč Masarykovou ulicí v západovýchodním směru je pod zemí dochována stavba v celkové délce 26 metrů. Její hlavní součástí je celkem 11,75 m dlouhý prostor, vyzděný z opukového zdiva a zaklenutý opukovou valenou klenbou. Ve výkopu teplovodu byla identifikována v místě průlomu klenbou i síla obou nosných zdí. Severní zeď měla mocnost 110 cm, jižní pak 80 cm. Vnitřní šířka obezděného prostoru s valenou klenbou činila 290 cm. Vrcholnice klenby se nalézá cca 130 cm pod současným povrchem vozovky. Vnitřní parametry klenby jsou následující: současná výška dutého prostoru činí 200 cm, uvnitř jsou však nánosy, v nichž je m. j. vedena i recentní kanalizace. Původní (?) výška zaklenutí se dle měření v kanalizační vpusti mohla pohybovat kolem 300 cm. Ve východní části této nejširší partie podzemních prostor je vestavěna dodatečně v úseku dlouhém 210 cm cihlová valená klenba, která zde tvoří zúžení o šířce cca 160 cm. Její účel je nejasný - může snad sou-

viset s dodatečným statickým zajištěním podzemního objektu či nějakou kanalizační technologií. Dále východně od tohoto místa se prostor opukové valené klenby nálevkovitě zužuje. Délka tohoto zúžení je cca 200 cm a z šířky 290 cm prostor přechází touto partií do šířky asi 200 cm. Zde pak ještě dále k východu navazuje úzká chodba z opukového zdiva s valenou opukovou klenbou o celkové délce 550 cm a vnitřní šířce asi 135 cm. Na východním konci se pak tato chodba lomí v téměř pravém úhlu směrem k jihu a přechází v minimálně 20 metrů dlouhou stoku s opukovými stěnami a cihlovou klenbou. Šířka této „stoky“ je cca 65 cm a dochovaná výška se pohybuje kolem 70 cm. Přesnou délku této části podzemí nebylo možno změřit.

Nyní se zmiňme o vzhledu podzemních prostor západně od hlavní zaklenuté části. Na západní konec nejširšího prostoru navazuje krátkým zužovacím pasem o délce cca 50 cm chodba ubíhající směrem k západu, s opukovými stěnami, zaklenutá cihlovou valenou klenbou. Její délka od zužovacího pasu je celkem 450 cm, šířka pak asi 210 cm. Celý podzemní systém je na západě ukončen cihlovým útvarem přibližně čtvercového půdorysu o rozměrech cca 2 x 2 metry, který je zaklenut cihlovou křížovou klenbou. Ten je přibližně umístěn v prostoru pod bývalými veřejnými WC. Právě zde je otvorem ze svahu k parku celé podzemí dodnes přístupné.

Celý tento výše popsany podzemní systém, o jehož účelu se pokusíme zmínit na závěr, vznikl jednoznačně v několika stavebních etapách - jejich spolehlivé datování však ze zjištěné situace není zřejmé. V každém případě, ať přímo nebo nepřímo, souvisí nějak s prostorem navazujícím bezprostředně na jižní průčelí později objevené Čeradické brány. Hlavní podzemní záklenek (přemostění) s opukovou valenou klenbou je totiž situován necelé dva metry jižně od průčelí brány. Nejspíše však souvisí až s novodobými úpravami tohoto prostoru v 19. století (viz obr. 2).

Východní stěna Čeradické brány v rýze teplovodu

Bezprostředně severně od výše popsaného podzemního útvaru bylo v rýze teplovodu narušeno mocné zdivo. Po začistění celé situace zde byla odhalena kompletní východní stěna objektu, který lze jednoznačně ztotožnit s Čeradickou bránou.

Přibližně diagonálně v průběhu rýhy teplovodu se postupně vyrýsovala východní stěna brány v celkové délce

Obr. 3: Žatec, pohled od jihu na část východní stěny Čeradické brány v rýze teplovodu se středovým a severním opěrným pilířem (foto P. Holodňák, 1996).

Obr. 4: Žatec, odkryté zdivo Čeradické brány v severovýchodní partii výkopu a pravouhlé napojení opěrné zdi běžící směrem k východu (foto P. Holodník, 1996).

Obr. 5: Žatec, detailní snímek kamene se značkou, zachyceného in situ v jižním průčelí Čeradické brány (foto P. Holodník, 1996).

930 cm, jejíž průběh téměř přesně respektoval orientaci sever - jih. V průběhu této stěny byly odkryty dva opěrné pilíře (obr. 3), přizdžené zevně na spáru a označené jako severní a středový opěrák. Oba byly obdélníkového půdorysu, severní o rozměrech 55×137 cm, středový měl rozměry 58 krát 116 cm. Na jihovýchodním nároží byl situován opěrný pilíř provázaný se zdivem východní stěny a jižního průčelí. Jeho rozměry jsou 167×78 cm a vyzděn byl většinou z pečlivě opracovaných kamenů z bílého a červeného materiálu.

Samotné zdivo stavby bylo provedeno převážně z opukových kamenů. V linii výkopu bylo destruováno při jeho hloubení bagrem až do úrovně dna teplovodu, tedy do hloubky kolem 230 cm od současného povrchu. Původně však bylo zdivo dochováno do poněkud vyšší úrovně, jak o tom svědčí partie při severovýchodním rohu brány, kde již zčásti mimo vlastní výkop sahalo až do úrovně cca 170 cm pod současný povrch. V tomto prostoru byl identifikován roh, který je tvořen východní stěnou brány a subtilní zídou, která téměř v kolmém směru vybíhala k východu (obr. 4). Tato zídka byla zachycena v celém dně výkopu teplovodu, její další průběh však nebylo možno identifikovat. Zídka tedy byla odhalena v délce asi 165 cm a její síla byla maximálně 45 - 54 cm. Se zdivem severního konce východní stěny brány byla provázána (bez spáry) a lícovala pouze z jižní strany. Na severní straně byla přiložena k terénu, o němž se však nedá s jistotou říci, že byl intaktní. Tvořen byl žlutkou s číčkami hnědé hlíny - mohlo jít o situaci

vzniklou intencionálně, snad opěrný val s kamennou plenou. Dále severně od tohoto prostoru byla situace porušena vkopem recentní kanalizace, ale ještě za úrovní parcely ppč. 183 nebylo ve dně výkopu identifikováno intaktní podloží. Zdá se tedy, že v prostoru severně od Čeradické brány byl původně terén snížený, nelze však rozhodnout, zda šlo o přirozenou terénní depresi či uměle vyhloubený útvar. Teprve od úrovně severní stěny domu čp. 340 směrem k severu se ve dně teplovodu objevovalo neporušené sprašové podloží. Profil stěny výkopu zde byl tvořen shora zádlažbou komunikace s recentním podkladem a vrstvami předchozích úprav silnice. V hloubce 47 cm od současného povrchu byla v profilu identifikována opuková zádlažba, která snad může souviset s úpravou komunikace v 1. pol. 19. století a pod ní mocné vrstvy subrecentní, které v hloubce 90 až 100 cm nasedaly na vrstvu dusaného šterku z říčních valounků o mocnosti kolem 10 cm. Zde mohlo jít patrně o středověkou úpravu komunikace. Tato šterková vrstva pak nasedala na pohrbený půdní horizont, zasahující až do hloubky 140 cm od dnešního povrchu. Ten pak přecházel plynule ve sprašové podloží.

Vraťme se však k situaci vlastní stavby v popisovaném úseku teplovodu. Dle zaměření není průběh líce východní stěny brány ideálně rovný - patrný je jakýsi zlom zhruba v prostoru severního opěrného pilíře. V jižním průčelí brány byly zjištěny dva zajímavé stavební detaily. Bezprostředně v místech ukončení jihovýchodního nárožního opěráku byl do jižní stěny vsazen kámen z bílého materiálu s pečlivě opracovaným povrchem, na němž je kamenická značka nejspíše v podobě písmena „V“ (obr. 5). Asi 115 cm od tohoto kamene směrem západním byl v jižním průčelí odkryt vystupující kámen z červeného materiálu o délce asi 40 cm, který byl představen před líc zdiva.

Pokud se týká zjištěné síly zdiva, pak lze konstatovat, že v těchto partiích nikde nebylo dosaženo vnitřního líce interiéru stavby. Mocnost zdiva, kterou se podařilo zjistit, se pohybovala maximálně kolem 120 cm, a to v partiích mezi středovým opěrákem a jihovýchodním nárožním pilířem.

Směrem východním od zjištěného průběhu stěny brány bylo zevně historické nadloží tvořeno shora několika úrovněmi zádlažby komunikace, a poté souvrstvím s keramikou, kostmi, úlomky stavebního materiálu a železnou struskou. Nikde se vně východní stěny brány z časových a prostorových důvodů nepodařilo dosáhnout úrovně podloží či základového vkopu. V každém případě však lze odhalené zdivo až do hloubky cca 230 cm považovat ještě za původně nadzemní část stavby. Dosaženo nebylo ani předzákladu či základového vkopu k získání materiálu, který by snad mohl umožnit bližší dataci vzniku stavby.

Situace západní části brány

Ve dnech 7. - 10. 10. došlo v místech předpokládané západní stěny Čeradické brány k hloubení rýh pro kladení telefonních kabelů. Proto zde byla položena nepravidelná sonda o maximální délce 475 cm a šířce 450 cm. Jejím cílem bylo identifikovat půdorys Čeradické brány v tomto prostoru, a zachytit tak jeho západovýchodní rozměr. Situace zde se však ukázala komplikovanější, nežli se původně předpokládalo.

V podstatné části sondy se v různých úrovních objevila masa zdiva o maximální zjištěné šířce 220 cm. Líce této mo-

Obr. 6: Žatec, horní plocha mohutné zdi obloukovitě se napojující k jihozápadnímu nároží Čeradické brány po začištění, záběr od východu (foto P. Holodník, 1996).

hutné zdi byl zjištěn nejprve z jižní strany - zde dosahovala sonda hloubky 175 cm od současného povrchu. Později byla nalezena protilehlá strana zdi, a stanovena tak její mocnost na zmíněných 220 cm (obr. 1). Tuto stranu zdi se podařilo identifikovat pouze v krátkém úseku v severovýchodním rohu sondy a v jejím severním profilu. Zdá se, že v těchto místech byla zeď přiložena bez zalicování ke staršímu terénu, nikoliv však k podloží (terén severně od zdi byl tvořen černohnědou kompaktní vrstvou s ojedinělými raně středověkými zlomky keramiky). Celá tato mohutná zeď se obloukovitě uhýbala jihovýchodním směrem, kde se napojovala na západní stěnu Čeradické brány v místech zjištěného jihozápadního opěrného nárožního pilíře. Zdá se, že odhalená partie této zdi (obr. 6), obloukovitě se přimykající k jihozápadnímu nároží stavby, v podstatě kopíruje přirozenou terénní situaci průběhu tzv. Špitální rokle, nad níž je bezprostředně vybudována.

O tom, že však nešlo o kompaktní zdivo, ale že situace zde byla komplikovanější, svědčí oboustranně lícovaný fragment zdi odkrytý v severozápadní části sondy (obr. 6 nahoře). Jižní líc této zdi je totožný s lícem oné vý-

še popsané mohutné zdi, severní líc pak je situován tak, že celková mocnost zdi je zde pouhých 68 cm. Severně od tohoto líce byla v masě zdiva začištěna rovná plocha z lité malty (podlaha?) v hloubce 97 cm od současného povrchu. Od této rovné maltové plochy byla dochovaná výška popisované zidky 57 cm. Dochovaná koruna této zidky pak byla umístěna pouhých 40 cm pod současnou zádlažbou chodníku. Zhruba ve stejné hloubce jako v prostoru severně od oné subtilní zidky byly i v jiných částech sondy při její východní stěně zjištěny stopy rovné maltové úpravy (obr. 6).

Sonda byla poté prodloužena směrem k jihu za účelem zjištění, kde se napojuje obloukovitá mocná zeď k vlastní bráně. To se podařilo odkrýt v místech jihozápadního opěrného pilíře. Ten měl obdélníkový půdorys o rozměrech cca 60 × 125 cm, šikmo ustupoval směrem vzhůru a vyzděn byl z mohutných, pečlivě opracovaných kamenných bloků. Horní dochovaný blok byl objeven v hloubce pouze 36 cm pod současným povrchem a dosaženo bylo v těchto místech hloubky 174 cm. Bloky opěrného pilíře byly zčásti uprostřed poničeny novodobým kanalizačním vkopem - zjištěna však byla posléze kompletní délka opěráku, a tím určeno de facto umístění jihozápadního nároží Čeradické brány. Pokud zjišťujeme šířku jižního průčelí brány, činí podle zaměření 870 cm, počítaje v to i oba nárožní opěrné pilíře.

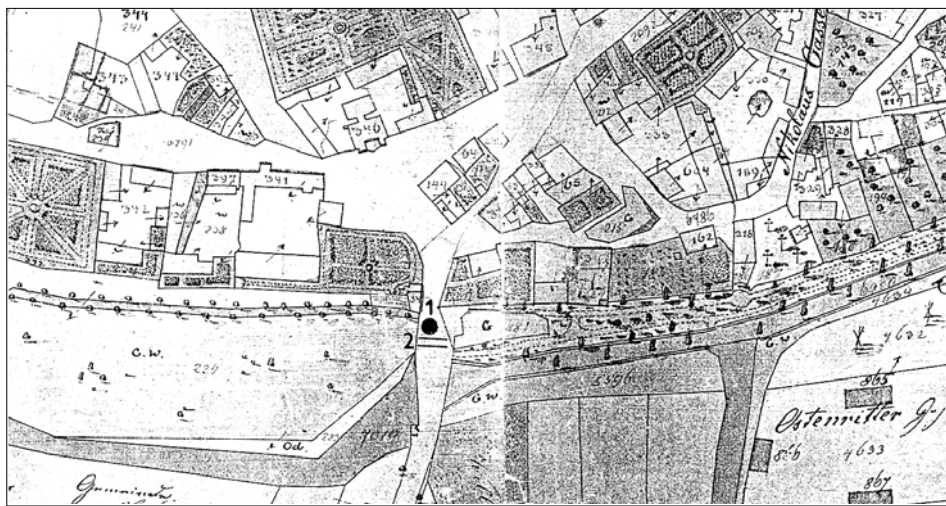
Prostor před jižním lícem mohutné obloukovité zdi byl vyplněn shora recentními navážkami, níže pak velmi tmavou zemínou a popelem s keramikou cca 17. - 19. století, včetně zlomků kostí, početných kachlů apod.

Směrem k západu byla na jihozápadní opěrný pilíř přizděna opuková zídka, kterou však lze podle stratigrafické situace datovat až cca do 19. století; nasedala totiž na výše zmíněné souvrství s takto mladými nálezy. Není vyloučeno, že souvisí s úpravami tohoto prostoru po stržení brány v 1. polovině 19. století.

(P. H.)

KE STAVEBNÍ PODOBĚ BRÁNY

Nález reliktu Čeradické brány je významný z několika hledisek. Především byla přesně lokalizována jedna z bran opevněného Pražského předměstí, která zanikla již před pořízením mapy stabilního katastru (1843), a nebyla tedy

Obr. 7: Žatec, umístění Čeradické brány (1) a podzemního objektu přemostění (2) na výseku z mapy stabilního katastru z r. 1843 (archiv Regionálního muzea v Žatci). Mapa zachycuje prostor již po demolici brány, zavezení příkopu vnější linie opevnění a terénních úpravách, provedených okresním hejtmánem Ferdinandem Wusínem v souvislosti s budováním Komenského aleje.

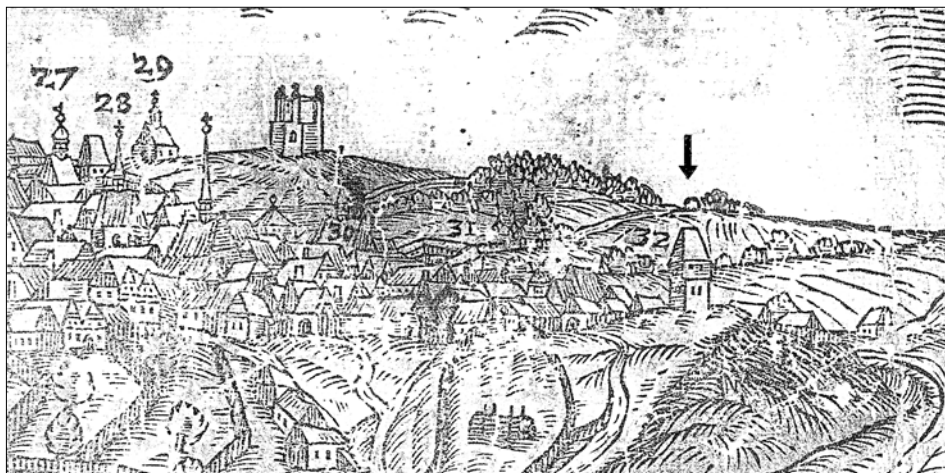
zachycena na žádném plánu. Přesné umístění do plánu města je důležité rovněž kvůli lokalizaci samotného hradebního pásma, jehož průběh je již na mapě stabilního katastru nejasný (obr. 7). Pozoruhodné je pootočení brány oproti ose dnešní ulice, které je nepochybně odrazem jiného směru přicházející komunikace než je dnešní. Nic se nevědělo o dispozici a typu brány. Ani její eventuální zachycení na žateckém exempláři Willenbergovy veduty není jednoznačné.³⁾

Ostatní zjištění archeologického výzkumu přináší z hlediska představ o stavební podobě brány a přilehlého opevnění více otázek než odpovědí. Formulování těchto otázek a nastínění hypotéz však nikdy není bez užitku.

Z výzkumu je zřejmé, že Čeradická brána byla průjezdní stavbou, nejspíše věžového charakteru. Fragment zdíva východozápadní orientace v severní části východní zkoumané plochy lze nejspíše spojovat s vlastní hradbou navazujícího opevnění. Tomu nasvědčuje i skutečnost, že v celé délce zachyceného východního průčelí brány nebyla nalezena kromě opěráků žádná další konstrukce. Výzkum naznačuje, že může jít jen o plentu valového tělesa. Vnitřní, severní stěnu tohoto valu bychom pak mohli hledat v linii společné jižní hranice zahradních parcel na mapě stabilního katastru, která zřejmě byla tímto valem určena. Vymezení hranice uvedených parcel právě tělesem fortifikace je podle četných analogií z našich měst velmi pravděpodobné. Šířka valového tělesa by vycházela zhruba na 6 - 7 m.⁴⁾ Samotná indicie, že fortifikace byla tvořena spíše valem než zdí, je velmi důležitá.

Délka východního průčelí brány 9,5 m zhruba koresponduje s analogickými rozměry většiny středověkých městských bran, a mohla by tedy nasvědčovat tomu, že byl výzkumem zachycen celý jeden rozměr půdorysu brány, která plně vystupovala z linie fortifikace. Skutečnost však může být komplikovanější. Nemáme přímo doloženu polohu severního průčelí brány a připustíme-li, že fortifikace měla podobu silného valu, museli bychom toto průčelí předpokládat nejspíše až na jeho vnitřním úpatí. Přehlédnout bychom také neměli mírný zlom v linii východního průčelí brány při severní stěně severního opěráku. Zlom může signalizovat dvě stavební fáze, časově od sebe jakkoli vzdálené. Tuto možnost nevylučují ani výsledky archeologického výzkumu, přestože na udaném místě nebyla zjištěna žádná spára. Při hypotéze dvou stavebních fází bychom mohli uvažovat o starší bráně, vystupující jen mírně před hradbu, resp. val, a dodatečně připojeném předbraní, později zpevněném opěráky. Indicie složitějšího stavebního vývoje je zajímavá z hlediska otázky stáří opevnění Pražského předměstí. Byla by podporou dosavadní hypotézy o jeho předhusitském vzniku.⁵⁾

Analogickým stavbám stejného druhu odpovídá také zjištěná šířka brány a maximální možná šířka jejího průjezdu, kterou lze vypočítat. Výzkumem zachycený kámen při

Obr. 8: Žatec, výsek z veduty Jana Willenberga z r. 1611 s jediným dochovaným vyobrazením Čeradické brány (?) - označena šipkou (veduta ve sbírkách muzea v Žatci).

jižním průčelím průčelí, tedy ve východním sousedství vjezdového portálu, snad souvisel s upevněním padacího mostu, stav jeho uchování a nejistota, zda byl k průčelí jen přiložen nebo s ním provázán, však bohužel neumožňuje vyslovit určitější soud.

Prekvapivá je zásadně rozdílná nálezová situace na západní straně brány. Mohutný blok zdíva vyplňuje prostor, který je symetricky na protější straně svírá bočním průčelím brány a lícem hradby. Výklad tohoto zvláštního útvaru je velmi nesnadný, je však pravděpodobné, že jde o reakci na mimořádnou terénní situaci nebo o nějaké dodatečné opatření, mající za úkol zajistit ohroženou existenci brány. S touto domněnkou korespondují rozdíly v utváření terénu bezprostředního okolí brány. Zatímco východně od brány byl spíše již vykopán umělý příkop, zasahovala na západní straně až k bráně tzv. Špitálská rokle, dodnes dochovaný přírodní útvar značné hloubky a šířky, táhnoucí se odtud až na západní okraj rozšiřujícího se předpolí žatecké ostrožny. Blok zdíva mohl zpevňovat staticky citlivý okraj rokle, tvořit jakousi bázi pro vlastní fortifikaci, kterou na základě zjištění archeologického výzkumu zřejmě na vnější straně vymezovala slabší zídka. Také tento nález snad svědčí spíše pro existenci obezděného valu než plně silné zdi. Západní blok, stáječící se až k vnějšmu nároží brány, však mohl vzniknout až dodatečně, pokud budeme uvažovat o alternativě později připojeného předbraní. Okraj rokle snad samovolně změnil tvar nebo došlo k záměrnému rozšíření příkopu před branou, což je pravděpodobné i vzhledem k jejímu východnímu průčelí. Pokud kolmá zídka na severním konci východního průčelí opravdu byla eskarpou valu, musela stát v podstatě celá známá délka brány v prostoru příkopu, což svědčí spíše pro postupně se vyvíjející řešení než pro původní záměr. Tomu, že alespoň jižní část brány byla založena do staticky problematického dna příkopu, napovídají dva původní nárožní opěráky a zřejmě i dva dodatečné opěráky na východní straně.

(V. R.)

ARCHIVNÍ VÝZKUM

Pražské předměstí Žatce bylo na své jižní, z hlediska obrany nejzranitelnější části chráněno hradbou s příkopy. Pás opevnění zde přerušovaly původně dvě brány. V komunikačním směru na Prahu to byla naproti kapucinské-

mu klášteru stojící Červená brána, nazývaná dříve Ličkovská a ještě před tím snad Vejvodní. Od Čeradice se do města přijíždělo druhou z nich, zvanou Čeradickou. Obě brány byly strženy v letech 1834 a 1836.⁶⁾ Na základě archivních pramenů nelze posoudit, zda byly brány postaveny v lucemburské době nebo byly výsledkem rekonstrukce žatecké fortifikace v pohusitském období.

V roce 1995 se archivním výzkumem podařilo objevit ještě třetí bránu v jižním pásu opevnění žateckého předměstí. Stála na křižovatce ulic Volyňských Čechů a Komenského aleje a vedla z ní cesta na Holedeč. Poprvé je v pramenech uváděna v roce 1599 pod názvem Roucí brána při cestě ke Stránkám,⁷⁾ podruhé je lokalizována na Pražské předměstí ke spáleništi u sv. Mikuláše⁸⁾ a konečně ve třetí zmínce z roku 1615 je nazývána „Roucí jinak Nová brána“.⁹⁾ Je zřejmé, že byla postavena již před koncem 16. století. Willenbergův dřevoryt z roku 1611 ji znázorňuje jako z hradby předsazený obdélníkový útvar, v legendě označený jako č. 31. Osudy brány neznáme.

Objekt, jehož základy byly v září a říjnu 1996 objeveny, lze s jistotou ztotožnit s Majnušskou branou. Před časem byl podniknut pokus nazvat tak bránu u kapucínského kláštera,¹⁰⁾ ve světle nejnovějších archivních výzkumů ale toto řešení neobstojí. V roce 1553 je k Majnušské bráně lokalizována cesta na Radčives.¹¹⁾ O čtyřicet let později se do sousedství Majnušské brány klade Špitálská rokle,¹²⁾ která se jako součást městského parku nalézá v sousedství objevených základů brány. Hlavním argumentem pak je lokalizace Majnušské brány ke Skotníku.¹³⁾ O této čtvrti víme, že sousedila s osadou Brandejs uvnitř Pražského předměstí,¹⁴⁾ a že ležela v prostoru dnešního Chmelařského náměstí, v jehož blízkosti byl nález základů brány učiněn.

V případě Majnušské brány nemusí jít o pojmenování původní. Byla tak ale nazývána nejméně od roku 1530, kdy se v pramenech vyskytuje poprvé.¹⁵⁾ Svůj název získala podle místní patricijské rodiny Majnušů, která v sousedství brány vlastnila rozsáhlé nemovitosti. V poslední třetině 16. století se Majnušové ze žateckých pramenů vytrácejí, název brány však zůstává v užívání dál. Ještě při popisu návštěvy Fridricha Falckého v Žatci v říjnu 1619 neopomněl Pavel Skála ze Zhoře poznamenat, že král učinil první zastávku před Majnušskou branou.¹⁶⁾ Roku 1618 je už v pramenech prvně použito názvu Čeradská brána podle vsi Čeradice.¹⁷⁾ Oba názvy se po určitou dobu používaly paralelně, koncem 17. století však už byl starý název brány zapomenut. Jediné dochované vyobrazení brány snad přináší Willenbergův dřevoryt z r. 1611 (obr. 8).

(B. R.)

POZNÁMKY

- 1) Srov. VI. Razím: Zpráva o nálezu v Žatci, Zprávy památkové péče, roč. LV, č. 1/1995, s. 23 - 25.
- 2) P. Holodňák: Žatec - archeologický záchranný výzkum v Masarykově ulici při vyústění do Komenského aleje a na Chmelařském náměstí. Neubl. nálezoř zpráva č. 87/96 (archiv muzea v Žatci).
- 3) Vedutu, která má zejména na pravé straně širší záběr než známější kresba z knihovny Strahovského kláštera, rozebírá B. Roedl, cit. v pozn. 10. Podle našeho mínění však není identifikace věžové stavby na pravém (jihozápadním) okraji městského panoramatu s předmětnou branou jednoznačná, zvláště když zde nevidíme navazující hradbu. Může jít také o předpokládanou baštu na západním konci fortifikace předměstí.
- 4) Například pozdně gotický, zřejmě oboustranně obezděný val vnějšího pásma opevnění nedalekého města Kadaně je na dobře dochované západní straně asi 7 - 8 m silný. Vnější zeď valu, zpevněná půlkruhový-

mi baštami, byla až 90 cm silná a nahoře opatřená střílnami pro palné zbraně, umístěné na temeni valu.

- 5) Tato hypotéza vychází z neurčitěho líčení marného pokusu o dobytí Žatce křižáky v září roku 1421 (Husitská kronika, Vavřinec z Březové, Pišeň o vítězství u Domažlic, ed. M. Bláhová, Praha 1979, s. 257 - 258).
- 6) K. Vitha: Žatecké brány, in: Krajem Lučanů IX/1935, s. 34 - 37.
- 7) Kniha smluv 1586 - 1613, sign. IV, ol. 341b (veškeré zde uváděné prameny jsou uloženy ve Státním okresním archivu Louny ve fondu Archiv města Žatce).
- 8) Trhová kniha 1603 - 1616, sign. 1533, fol. 412b.
- 9) Viz pozn. 8, fol. 424r.
- 10) B. Roedl: K historické topografii Žatce v 16. a počátkem 17. století, in: Sborník okresního archivu v Louněch III/1990, s. 42 - 57.
- 11) Trhová kniha 1546 - 1555, sign. E 32, fol. 239b.
- 12) Trhová kniha 1584 - 1596, sign. 1532, fol. 358a.
- 13) Viz pozn. 12., fol. 126a.
- 14) Kniha smluv 1586 - 1613, sign. IV, fol. 160a.
- 15) Kniha zahájeného soudu 1528 - 1749, sign. I B 262, s. 20.
- 16) Pavel Skála ze Zhoře: Historie Česká, vyd. J. Janáček, Praha 1984, s. 203.
- 17) Kniha zahájeného soudu 1528 - 1749, sign. I B 262, s. 391.

ZUM FUND DES TSCHERADITZER TORS IN ŽATEC (BEZ. LOUNY)

Im Jahre 1996 durchführte man eine Rettungsgrabung am vorausgesetzten Ort des einstigen Tscheraditzer Tors in Zatec (Saaz). Diese nordböhmische Stadt zählte zu den wichtigsten königlichen Städten des Landes und hatte wahrscheinlich schon vor den Hussitenkriegen die befestigte Prager Vorstadt als ein strategisch wichtiges Vorfeld des niedrigergelegenen Vorsprungs mit der eigentlichen Stadt. Die Grabung von sehr beschränkten Flächenmaßstab einem trug zwar nicht zur Datierung eines von den drei Stadttoren bei, brachte aber wichtige Erkenntnisse herbei. Man konstatierte den Bautyp der Tors (Durchfahrtsturm) und offensichtlich auch seine Entwicklung in zwei Bauphasen, präziserte die Lokalisierung des Tors und brachte Indizien dazu herbei, daß die eigentliche Befestigung vom starken Wall mit einer steinernen Stirnmauer in einem Graben bestanden hatte. Die Verarbeitung des Fundes bestätigte wiederholt Vorteile der interdisziplinären Arbeitsmethode während der Forschungsarbeiten.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Žatec, Ausschnitt der Katastallkarte mit eingezeichneter Grundrissituation des Tscheraditzer Tors (schwarz), mit Rücksicht auf die Resultate der Grabung (Vermessung der Fa. GEOS Žatec).

Abb. 2: Žatec, Ansicht des Ortes des einstigen Tscheraditzer Tors von Süden nach dessen Niederreißen und nach folgenden Gelände- und Bauarbeiten im ganzen Bereich. Das Bild zeigt das neuzeitlich überbrückte niedrigere Gelände in der Linie des ehemaligen Grabens (?) (Unbekannter Autor, Öl auf Lwd., 27x33 cm, datiert 1835. Sammlung des Regionalmuseums in Žatec, Inv.-Nr. UH 339).

Abb. 3: Žatec, Teil der Ostwand des Tscheraditzer Tors mit dem mittleren und nördlichen Strebe Pfeiler in einer Wärmeleitungsrinne - Ansicht von Süden (Aufnahme von P. Holodňák 1996).

Abb. 4: Žatec, entdecktes Mauerwerk des Tscheraditzer Tors bei der Nordostecke und rechteckige Anknüpfung der in der östlichen Richtung flüchtenden Stützmauer. (Aufnahme von P. Holodňák 1996).

Abb. 5: Žatec, Tscheraditzer Tor. Detailaufnahme eines architektonischen Glieds mit Steinmetzzeichen in situ an der Südfassade des Tors (Aufnahme von P. Holodňák, 1996).

Abb. 6: Žatec, Tscheraditzer Tor. Grundriss eines gewaltigen Mauerbogens in Anknüpfung an die Südwestecke des Tors nach der Freilegung - Ansicht von Osten (Aufnahme von P. Holodňák 1996).

Abb. 7: Žatec, Lokalisierung des Tscheraditzer Tors (1) und des Untergrundobjekts der Überbrückung (2) auf dem Ausschnitt der Karte vom Stabkatakaster (1843, Archiv des Regionalmuseums Žatec). Die Karte stellt den Ort nach Abtragung des Tors, Zuschüttung des Grabens und der Außenlinie der Befestigung und nach Geländearbeiten des Kreishauptmanns Ferdinand Wusin im Zusammenhang mit der Errichtung der Komeniusallee dar. Abb. 8: Žatec, Vedute von Johann Willenberg, 1611, Ausschnitt. Einzige Bildendarstellung des Tscheraditzer Tors - siehe Pfeil (Vedute in den Sammlungen des Regionalmuseums Žatec).

(Übersetzung J. Noll)